

Відгук
отримано 12.09.2023
голова комісії
статистика
ради
кафедри
доц.
ДФ 26.133.036
133-036
професор
руденченко А.А.

Голові спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.036
у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук,
професору, завідувачці кафедри
декоративного мистецтва і реставрації
Факультету образотворчого
мистецтва і дизайну
Руденченко Аллі Андріївні

ВІДГУК

офіційного опонента **Роготченка Олексія Олексійовича**, доктора мистецтвознавства, професора, головного наукового співробітника Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України про дисертацію Барбалат Олександри Володимирівни «**Візантійсько-києворуські золотарські традиції у сучасному ювелірному мистецтві України**», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

1. Актуальність теми дослідження Олександри Барбалат незаперечна, особливо, в часи розгортання самоідентифікації українців, як народу самобутнього, зі своєю неповторною духовністю і культурою у мистецтві. У розвитку сучасного вітчизняного золотарства, зокрема формуванні його шкіл, ювелірні традиції Візантії і Київської Русі мають відігравати значущу роль, оскільки подібне звернення сприяє якісному становленню національної складової українського ювелірства. Вивчення ідей, поглядів, середньовічних ювелірів, що виготовляли твори християнської тематики відкриватиме новий зміст у творчості сучасних майстрів України і якісно відобразиться у формуванні навчальних програм вітчизняних осередків розвитку художнього металу. Дослідження Олександри Барбалат, що має на меті визначення

специфіки візантійсько-києворуських золотарських традицій та виявлення їх рефлексії у сучасному українському ювелірному мистецтві є однією із перших вітчизняних фундаментальних праць та вагомим джерелом для усієї сучасної ювелірної галузі України. Представлена наукова праця є визначальною для подальших досліджень історії вітчизняного золотарства, як пласту матеріальної культури України. Глибинний теоретичний аналіз взаємозв'язку візантійсько-києворуських золотарських традицій та висвітлення їх рефлексій в ювелірному мистецтві України кінця ХХ – початку ХХІ ст. наповнив дану роботу історичними фактами, влучними і повними характеристиками творів, вичерпною інформацією щодо імен дослідників і майстрів, а також часових рамок створення виробів або проведених досліджень іншими авторами.

У структурі дисертації якісно простежуються усі причинно-наслідкові зв'язки відповідно до визначених об'єкта, предмета і завдань дослідження. Висновки цілком відповідають завданням і меті. Основний вектор роботи зорієнтований на зв'язок художньо-образної системи золотарства Візантії та Київської Русі та її інтеграції у творчі прийоми роботи українських ювелірів ХХ – початку ХХІ ст. Здобутки давніх майстрів, інтерпретація їх творчості у сучасних творах є незаперечним утвердженням давньої історії та культури України в нових вимірах культурної ідентичності українців, як народу могутнього зі своєю неповторною духовною культурою у мистецтві.

Відродження традиції або перенесення знаків і символів у наше сучасне мистецтво для культурної ідентичності українців важливе, тому що це – візуальна культура, вона є елементом ідентифікації самого себе і приводом, щоб пишатися своєю давньою історією і, звичайно, що це є дуже важливою роботою на сьогоднішній день у період боротьби за нашу незалежність.

Окрім іншого, варто зазначити, що дана дисертація актуальна ще й тим, що вона вже запроваджена у навчальну практику. У розвитку сучасного мистецтва важливою тенденцією є формування шкіл в яких ювелірні традиції Візантії і Київської Русі відіграють важливу роль, є джерелом інспірацій, сприяють послідовному з'єднанню культури, посиленню національних

особливостей в українському золотарстві. Вивчення ідей і поглядів середньовічних і майстрів, які виготовляли твори християнської тематики означає новий зміст у площині сучасного ювелірного мистецтва України, які відображаються у підготовці навчальних програм для центрів розвитку художнього металу.

2. Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що до появи Барбалат Олександрі на ниві культурології і мистецтвознавства, поставлена у даній дисертації проблематика взагалі не розбиралася. Дослідження написане майстром-ювеліром – це дає змогу автору правильно зрозуміти ті джерела і проблеми, які раніше звичайні мистецтвознавці не досліджували в силу того, що не були практиками в даній галузі. Насправді дисертантка багато чого зробила вперше. Історія чекала цього автора, який не побоявся, зробив і зробив на відмінно. На прикладах творів золотарства Барбалат О. В. доводить, що Русь – це ми. В роботі показано, як традиція переходить у новацію, як традиційні образи і твори можуть бути супер сучасними. У четвертому розділі дисертації представлений перелік сучасних майстрів золотарства, котрі у своїй творчості звертаються до візантійсько-києворуських золотарських традицій. Це важливо, оскільки досі цього так само не було зроблено. Роботу потрібно опублікувати у вигляді монографії, перекласти кількома мовами, щоб про нас і наше глибоке коріння дізнався світ.

Також, варто звернути увагу й на те, що в дисертації Барбалат Олександрі вперше доведено факт синтезу візантійсько-києворуських золотарських традицій у галузі формотворення, художньо-образних особливостей і техніко-технологічних прийомів виконання та доведено їх вплив на сучасне ювелірне мистецтво України часів незалежності, здійснено комплексну систематизацію модельного ряду києворуських колтів, з подальшим висвітленням джерел інспірацій, що сприяли процесу їх проектування і виробництва, розкрито систему застосування знакової символіки орнітоморфних, зооморфних і фітоморфних орнаментів, що фігурували у золотарстві Візантії і Київської Русі та їх рефлексію у сучасному

ювелірному мистецтві України, висвітлено інформацію про специфіку застосування техніко-технологічних процесів формотворення в ювелірному мистецтві Візантії і Київської Русі та їх трансформацію у сучасному вітчизняному золотарстві, проаналізовано трактування сакрального призначення форм і змісту у предметах візантійського, киеворуського та сучасного золотарства, окреслено принципи формування візантійсько-киеворуської художньо-образної системи та її вплив на сучасне ювелірне мистецтво України, визначено методи і прийоми роботи візантійських і киеворуських ювелірів, які вплинули на розвиток окремих тенденцій сучасного українського золотарства.

Окрім іншого, в даному дисертаційному дослідженні вперше за історію незалежності України презентовано під однією обкладинкою близько 450 творів ювелірного мистецтва Візантії, Київської Русі і України часів незалежності, ґрунтовний аналіз яких дозволив довести факт впливу візантійсько-киеворуського золотарства на розвиток сучасного ювелірного мистецтва України. Також, важливими у роботі є влучні уточнення понятійно-категоріального апарату візантійського, киеворуського і сучасного українського ювелірного мистецтва й типології візантійсько-киеворуського золотарства.

На прикладі проведеного в рамках дослідження авторського експерименту, що проводився на базі ювелірної майстерні кафедри декоративного мистецтва і реставрації Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка, авторкою дослідження було запропоновано методика реставрації гарячої емалі на киеворуських виробах широкого вжитку із золотовмісних мідних сплавів. Окрім іншого, дисертанткою було запропоновано концепцію репрезентативної державної сувенірної продукції для офіційних візитів закордонних гостей із застосуванням золотарських традицій Київської Русі.

Важливим є те, що дана робота сприятиме подальшому відродженню візантійсько-киеворуської художньо-образної системи і техніко-технологічних процесів формотворення у сучасному ювелірному мистецтві України та

спонукатиме художників-майстрів до створення міжнародних арт-проектів для сучасної молоді з акцентом на традиції візантійсько-києворуського золотарства для популяризації мистецького надбання України у світі.

3. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

У формулюванні основних положень вступної частини дисертації Барбалат О. В. проглядається дослідницька стратегія, що спрямована на характеристику основних концепцій та ідей, котрі були підґрунтям для формування золотарства Візантії та Київської Русі, а надалі значно вплинули на творчість українських ювелірів кінця ХХ – початку ХХІ ст. Дослідження якісно висвітлює культурно-мистецькі надбання Візантії та Київської Русі та характеризує стан розробленості порушеної проблеми у сучасному українському золотарстві.

Запропоновані авторкою дисертації основні теоретичні положення та висновки можуть бути використані для подальшого вивчення системи візантійсько-києворуського золотарського мистецтва, художніх технологій та їх втілення в українському сучасному ювелірному мистецтві. Матеріали даної роботи можуть знайти відображення при розробці навчальних дисциплін, пов'язаних з поглибленим вивченням технік та процесів створення ювелірних виробів, особливо у техніці гарячої емалі на коштовних металах. Як своєрідне джерело натхнення, надана інформація сприятиме створенню нових концептуальних ювелірних колекцій, що у свою чергу, впливатиме на популяризацію цих традицій у світі.

При нагоді варто зазначити, що результати даного дослідження вже знайшли відображення при розробці та впровадженні у навчальний процес Київського університету імені Бориса Грінченка робочих програм, навчальних дисциплін «Декоративно-прикладне мистецтво», «Художній метал», «Основи наукової реставрації творів декоративного мистецтва», «Теорія та історія реставрації творів мистецтва» тощо. Очевидним є той факт, що дана дисертація є самостійним науковим дослідженням. Усі результати, викладені у ньому,

отримані здобувачкою особисто, висновки і положення наукової новизни одержані самостійно.

Важливим внеском у розвиток української ювелірної справи є створений у межах даного дослідження його авторкою науково-дослідний проєкт «Золотий Гамаюн», мета якого – популяризація візантійсько-києворуських золотарських традицій у сучасному ювелірному мистецтві України. В межах даного проєкту було впроваджено конкурс на кращий дизайн ювелірного виробу, засновано цикл міжнародних емальєрних пленерів для молоді. Ініційовано й організовано міжнародні науково-практичні конференції в рамках означених мистецьких подій, що мають на меті відродження і популяризацію візантійсько-києворуських емальєрних традицій у світі. Розроблено темарій і проведено міжнародний симпозіум художників сучасного ювелірного мистецтва Європи у межах головної ювелірної події 2019 року «Ювелір Експо Україна», присвячений впливу візантійських золотарських традицій на розвиток сучасного ювелірного мистецтва.

4. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

У дисертації Олександри Барбалат на основі якісно підбраного методологічного інструментарію фахово досліджено передумови виникнення, розвитку і формування традицій візантійсько-києворуського золотарства і сучасного українського ювелірства, здійснено класифікацію золотарських виробів Візантії, Київської Русі та України часів незалежності за способами формотворення, унаочнено типологію форм творів візантійського, києворуського і сучасного золотарства відповідно до функціонального призначення виробів, уточнено понятійно-категоріальний апарат візантійсько-києворуського і сучасного золотарства, виконано аналіз джерел інспірацій, що заклали підґрунтя для формування іконографії ювелірних виробів Візантії IV–XV ст., Київської Русі XI – першої половини XIII ст., і віддзеркалились у творах українського ювелірного мистецтва кінця XX – початку XXI ст., розкрито специфіку формування художньо-образної системи і стилістики

творів візантійського і киеворуського золотарства на основі історіографії і джерельної бази, окреслено ознаки і межі впливу золотарських традицій Візантії на золотарське мистецтво Київської Русі, здійснити аналіз синтезу різних ювелірних технік, технологій і матеріалів, застосованих у візантійсько-києворуській ювелірній справі, охарактеризовано особливості впливу традицій візантійсько-києворуського золотарства на формування сучасного ювелірного мистецтва України.

У роботі застосовано мистецтвознавчий, культурологічний і дизайнерський підходи. Крім того, для отримання обґрунтованого результату у дослідженні використано онтологічний аналіз і низку наукових методів. Серед них: історико-генетичний, історико-хронологічний, компаративний, історико-культурний, культуротворчий, крос-культурний, типологічний, іконографічний, іконологічний формально-стилістичний, презентаційний, зокрема методи мистецтвознавчого і художньо-композиційного аналізу.

Зважаючи на методи за допомогою яких Олександра Барбалат досліджувала матеріал, можна говорити про те, що дана тема для неї дуже цікава з двох важливих причин: 1) того що вона є практиком; 2) дана робота узагальнює процеси і також є дуже гарним підґрунтям для власного розвитку і взагалі для формування уявлення про всі формотворчі процеси, що були притаманні для золотарства Візантії і Київської Русі та віддзеркалились у творчості сучасних ювелірів України.

5. Апробація результатів дослідження проводилася у вигляді обговорення на кафедрі, повідомлень і доповідей із публікацією тез на міжнародних і всеукраїнських наукових заходах. Наукові результати дослідження викладено у 18 наукових публікаціях, із них – 14 одноосібні, 4 – у співавторстві: 5 – наукових статей (з них 2 у співавторстві), опубліковані у наукових фахових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, 13 – публікацій (з них 2 у співавторстві), у яких додатково висвітлено результати дисертації.

Особливість досліджень Олександри Барбалат полягає у тому, що у власних публікаціях авторка розгорнуто окреслила інформацію про історичні передумови, висвітлила культуротворчі взаємини, охарактеризувала центри золотарства, розглянула часи побутування, художньо-образні особливості, способи носіння виробів. Зазначила основні різновиди експонатів, уточнила техніко-технологічні особливості виконання виробів. Оприлюднила інформацію про історичні передумови виникнення і розвитку техніки гарячої емалі на території Візантії та Київської Русі, довела, що емальєрні традиції зазначених держав досі мають потужний вплив на творчість майстрів сучасної ювелірної справи України.

6. Структура та обсяг дисертації обумовлені поставленою метою та завданнями дослідження. Основний текст роботи складається зі вступу, чотирьох розділів, одинадцяти підрозділів, висновків і додатків. Список використаних літературних джерел налічує 286 позицій з яких 133 іноземною мовою, основний текст дисертації з анотаціями складає 216 сторінок, обсяг додатків – 161 сторінку, загальний обсяг роботи – 405 сторінок.

7. Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

На підставі вивчення тексту дисертації і наукових публікацій, результатів автоматизованої перевірки на наявність текстових збігів за допомогою спеціалізованого програмного засобу «Unicheck», (довідка від 08.03.2023 року) та їх експертної оцінки, встановлено, що фактів фальсифікації та фабрикації у дисертації Барбалат О. В. та наукових публікаціях, в яких висвітлено наукові результати дисертації, не виявлено. Встановлено, що дисертація і наукові публікації виконані самостійно, не містять академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації, самоплагіату. Усі використані здобувачкою у тексті

дисертації свої наукові праці без посилання на ці праці були попередньо опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів дисертації та вказані в анотації дисертації.

9. Дискусійні положення та зауваження по дисертації.

1. Досліджуючи специфіку впливу золотарських традицій Візантії та Київської Русі на сучасне ювелірне мистецтво України, варто було б розширити хронологічні межі 4 розділу дисертації. Наприклад, починати дослідження проблематики з 1960-х років ХХ століття.

2. Оскільки у розділах дисертації авторка згадує основні осередки золотарства Візантії, Київської Русі та сучасної України, варто було б позначити дані осередки окремим кольором на мапах, що фігурують у додатках.

3. В якості побажань до підготовки майбутньої монографії, перелік сучасних художників-майстрів, зазначених у 4 розділі, які у своїй творчості наслідують традиції золотарства Візантії та Київської Русі рекомендовано зробити окремим додатком.

Висловлені зауваження не впливають на загальній позитивній оцінці виконаної роботи. Висловлюючи коментарі та зауваження, розуміємо, що кожен дослідник має право на відстоювання власних переконань, тому сподіваємося на плідну дискусію.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Дисертантка на високому рівні оволоділа методологією наукової діяльності, набула теоретичних знань, відповідних умінь та навичок, вільно володіє матеріалом. Зміст дисертації відповідає галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво та реставрація.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. На підставі вивчення тексту дисертації і

наукових публікацій, результатів автоматизованої перевірки на плагіат та їх експертної оцінки, встановлено, що дисертація і наукові публікації виконані самостійно, не містять академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації, самоплагіату. Усі використані здобувачкою у тексті дисертації свої наукові праці без посилання на ці праці були попередньо опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів дисертації та вказані в анотації дисертації. Дисертація Барбалат Олександри Володимирівни та наукові публікації, в яких висвітлено наукові результати дисертації, виконано на високому науковому рівні з дотриманням академічної доброчесності.

Дисертація Барбалат Олександри Володимирівни «Візантійсько-києворуські золотарські традиції у сучасному ювелірному мистецтві України» є актуальним, змістовним дослідженням, відповідає паспорту спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво та реставрація та вимогам п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 №44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023, а її авторка Барбалат Олександра Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

Офіційний опонент –

доктор мистецтвознавства,
професор, головний науковий
співробітник Інституту проблем
сучасного мистецтва
Національної академії мистецтв України.

Підпис: *Рогозчик Ф.О.*
Старший інспектор
відділу кадрів ІПСМ НАМ України

Олександр РОГОТЧЕНКО